

вільне громадянство й товариство людей і товариств» [2]. Утім така позиція зовсім не означає, що вчений був противником існування держави. Михайло Петрович, полемізуючи із ідеологами анархізму, наголошував: «... основна помилка, нерозуміння того, що держава і державні уряди є формами і органами, котрі виробляються в народному житті (по волі, по неволі, як трапляється) і змінюються з ним, і що без цих форм і органів, тобто і без політики не може жити ніякий народ, ніяка людська громада. Найменше можуть обійтись без політики ті, хто скривджені в теперішніх державах, хто хоче чогось нового... В XIX ст. ніякий громадський рух, в тому числі і національний, не обходиться без політики, без того, щоб примусити державні уряди перемінити чи встановити які державні закони...» [3, с. 390–391].

За замислом Драгоманова вихід із протистояння держави і громади має полягати у децентралізації та наданні низовим громадам максимальних прав і повноважень. Такі міркування вповні узгоджуються з принципом субсидіарності, що є наріжним у сучасній практиці діяльності ЄС. Його суть полягає в тому, що кожен вищий орган влади бере на себе відповідальність лише за ті сфери життєдіяльності, котрі не може вирішити нижчий. Державний устрій, заснований на принципі субсидіарності, пов'язаний із прагненням Михайла Драгоманова забезпечити людині максимальний рівень свободи, шляхом зменшення залежності особистості від держави. За таких умов держава в концепції Драгоманова ставала додатком до місцевих «самоуправ». Перенесення ж центру тяжіння на низові громади мало стати гарантією реалізації соціальної справедливості.

Література:

6. Драгоманов М. П. «Вільна спілка» – «Вольний союз». Спроба української політикосоціальної програми: Збір та пояснення Михайла Драгоманова // Драгоманівський збірник «Вільна спілка» та сучасний український конституціоналізм / за ред. Т. Г. Андрусяка. Львів: Світ, 1996. С. 7–73.

7. Драгоманов М. Попереднє слово [до «Громади» 1878 р.]. URL: <http://izbornyk.org.ua/drag/drag11.html>

8. Драгоманов М. П. «Сонячний промінь». Повість Василя Чайченка / Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці: у 2т. Київ: Наукова думка, 1970. Т.2. С. 386–392.

VII. Науково-практична платформа «ЕКОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»

1. Боротьба з наслідками зміни клімату.

ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЗМІНИ КЛІМАТУ

Возниця Л. І.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
lwozpost@ukr.net*

Актуальність дослідження. Кліматичні зміни – це глобальна проблема, що вимагає негайної реакції з боку всіх країн світу, і Україна не є винятком. У рамках Цілей сталого розвитку, зокрема Цілі 13 («Боротьба зі зміною клімату»), передбачається скорочення впливу на довкілля, адаптація до нових кліматичних умов та зміцнення національних політик у цій сфері. Проте ситуація в Україні ускладнена через збройну агресію російської федерації, яка не лише руйнує інфраструктуру країни, а й завдає серйозних екологічних збитків. За останніми даними, за два роки повномасштабного

вторгнення агресор завдав Україні екологічних збитків на понад 63 мільярдів доларів США, тож питання екологічної стійкості та боротьби зі змінами клімату стає надзвичайно актуальним.

Виклад основного матеріалу. Україна є вразливою до кліматичних змін, що проявляються у вигляді аномальних погодних умов, таких як екстремальні посухи, зливи, сильні вітри та значні температурні коливання. Кліматичні зрушення впливають на різні сфери: сільське господарство, водні ресурси, біорізноманіття та здоров'я населення. Для прикладу, протягом останніх десятиліть спостерігалися посухи, які вдарили по врожаях зернових, важливої експортної продукції України, що спричинило економічні втрати та загрожує продовольчій безпеці [4].

На додаток до зміни клімату, війна створює ще більший тиск на природні ресурси та спричиняє екологічні катастрофи. За оцінками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, під час збройної агресії РФ було забруднено понад 3 млн га лісів, а також знищено 14 національних природних парків [5]. Це ускладнює здатність природних екосистем регулювати кліматичні процеси, адже ліси та болота є ключовими для поглинання вуглекислого газу, зменшення ерозії та регулювання водних потоків.

Україна приєдналася до Паризької угоди і взяла на себе зобов'язання знизити викиди парникових газів та адаптуватися до змін клімату [1]. Основними заходами, що передбачаються для досягнення цієї мети, є:

1. **Перехід на відновлювані джерела енергії.** Згідно з національними планами, частка відновлюваних джерел у загальному енергетичному балансі повинна збільшитися до 2030 року [6]. Проте війна спричинила значні втрати в енергетичній інфраструктурі, і це затримує реалізацію планів.

2. **Захист і відновлення природних екосистем.** Важливим аспектом є відновлення зруйнованих природних територій, таких як ліси та водні ресурси. Це включає проекти по залісненню та відновленню водно-болотних угідь, які грають важливу роль у збереженні біорізноманіття та зниженні викидів вуглецю.

3. **Адаптація сільського господарства.** Для зменшення впливу зміни клімату на сільськогосподарський сектор, що є життєво важливим для України, планується впровадження нових технологій поливу, впровадження культур, стійких до посух, а також розвиток агролісомеліорації.

Збройна агресія російської федерації завдала Україні значних екологічних збитків. За даними, зібраними Державною екологічною інспекцією, загальний обсяг збитків від руйнування екосистем та забруднення довкілля становить понад 63 мільярдів доларів. Руйнування нафтоховищ, пожежі на підприємствах, забруднення водойм та ґрунтів токсичними речовинами – усе це підриває національні зусилля з боротьби зі зміною клімату [3, 5].

Проте навіть у таких важких умовах в Україні вживаються заходи для мінімізації екологічних втрат. Серед них – очищення водойм, створення та реалізація програм з відновлення природних територій, а також запровадження екологічних ініціатив з боку громадськості та волонтерських організацій. Відновлення лісів і зелених зон у постраждалих районах є пріоритетом, оскільки саме ці території сприяють поглинанню вуглекислого газу та регуляції клімату [7].

Навіть в умовах війни Україна може і повинна здійснювати заходи для боротьби з наслідками зміни клімату. Кожен громадянин може зробити власний внесок у цей процес. Деякі із заходів, які допоможуть мінімізувати шкоду довкіллю, включають:

1. **Зменшення використання ресурсів.** Енергоефективність та економія води під час війни є не лише економічною необхідністю, а й важливим внеском у захист довкілля. Скорочення споживання енергоресурсів зменшує попит на викопні джерела енергії та викиди парникових газів.

2. **Сортування та переробка відходів.** У складних умовах війни особливо важливо підтримувати системи сортування сміття та переробки відходів. Це допоможе зменшити забруднення навколишнього середовища та зберегти природні ресурси.

3. **Волонтерство для відновлення довкілля.** У багатьох регіонах України тривають екологічні акції з прибирання територій, висаджування дерев та відновлення природних ландшафтів. Громадські організації та волонтери активно займаються ліквідацією наслідків війни та допомагають зберігати довкілля для майбутніх поколінь.

4. **Інвестиції в зелену економіку.** Підтримка екологічно чистих технологій та бізнесів, що працюють у сфері зеленої енергетики, допоможе Україні стати менш залежною від викопного палива та скоротити викиди парникових газів [3].

Висновки. Україна, як частина глобальної спільноти, повинна продовжувати свою боротьбу зі змінами клімату, навіть у часи війни. Збройна агресія росії спричинила значні екологічні збитки, що погіршують ситуацію, але водночас стимулюють до нових пошуків рішень. Підтримка Цілей сталого розвитку має залишатися пріоритетом, оскільки боротьба зі зміною клімату є ключем до довгострокового розвитку та збереження навколишнього середовища. Відновлення зруйнованих екосистем, скорочення викидів вуглекислого газу та адаптація до нових кліматичних умов є важливими кроками для досягнення сталого майбутнього. Участь кожного громадянина у цих процесах є не менш важливою, ніж урядові заходи, і може зробити значний внесок у збереження природних багатств країни для наступних поколінь.

Література:

1. Глобальна ціль 13. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku/climate-action> (дата звернення: 12.09.2024)

2. Дайджести ключових наслідків російської агресії для українського довкілля. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/news> (дата звернення: 03.08.2023).

3. Екологічні наслідки та ризики бойових дій в Україні. URL: <https://ecodozor.org/> (дата звернення: 13.09.2024).

4. Клерк Л., Шмурак А. Гасан-Заде О., Шлапак М. Вплив російської війни в Україні на клімат: Проміжна оцінка викидів парникових газів. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/vplyv-ros-viynu-na-klimat-promizh-otsinka-parnhaziv.pdf> (дата звернення: 11.09.2024)

5. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/za-dva-roky-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rf-nanesla-shkody-ukrayinskomu-dovkillyu-na-majzhe-63-milyardy-dolariv-ssha/> (дата звернення: 12.09.2024)

6. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 11.09.2024)

7. Як пов'язані війна, якість повітря та клімат? URL: <https://www.savednipro.org/yakpovyazani-vijna-yakist-povitrya-ta-klimat/> (дата звернення: 11.09.2024)